

Yeni Göç ve İltica Paktı Bağlamında Avrupa Birliği'nin Geri Dönüş Politikası Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on the European Union's Return Policy in the Context of the New Pact on Migration and Asylum

Tuğba AYDIN HALİSOĞLU^a

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi	
Başvuru	22 Temmuz 2025
Kabul	14 Kasım 2025
Yayın	20 Şubat 2026
Makale Türü	Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler

Avrupa Birliği,
Geri Dönüş Politikası,
Gönüllü Geri Dönüş,
Zorunlu Geri Dönüş,
Yeni Göç ve İltica Paktı.

ÖZ

Geri dönüş politikası, Avrupa Birliği'nin entegrasyon temelinde inşa etmeyi hedeflediği ve bu yönde politikalar ürettiği bir alandır. Geri dönüşün gönüllü yollarla gerçekleşmesi yönünde politikaları teşvik eden Birlik, Haziran 2024'te kabul edilen Yeni Göç ve İltica Paktı ile etkin, hızlı, temel haklara saygılı ve adil bir geri dönüş politikası oluşturmayı hedeflemiştir. Ancak, mevcut durumda Birlik tarafından inşa edilen hukuki ve politik temellerin insan hakları ihlalleri yaratacağı ve zorunlu geri dönüşü teşvik edeceği yönünde endişeler giderek artmakta ve Birliğin güvenlikleştirmeyi öncelikleyerek temel değerleri ile çatıştığı yönünde eleştirilmektedir. Bu çalışmanın amacı, Birliğin geri dönüş politikasını Yeni Göç ve İltica Paktı kapsamında tartışmaktır. Bu amaçla, nitel araştırma yöntemlerinden belge analizine başvurularak Avrupa Birliği tarafından yayınlanan Direktif, Konsey Kararı ve strateji belgeleri gibi hukuki ve politik belgelerin taraması yapılmış, Birliğin geri dönüş politikasına yönelik argümanlar betimleyici belge analizi tekniği ile değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuç, Birliğin gönüllü geri dönüş stratejisinin aksine zorla geri dönüş yönündeki uygulamaları güçlendirdiği ve güvenlik kaygısıyla hareket ederek insan hakları ihlallerine neden olabilecek uygulamalara zemin hazırladığı yönündedir.

ARTICLE INFO

Article History	
Received	22 July 2025
Accepted	14 November 2025
Available Online	20 February 2026
Article Type	Research Article

Keywords

European Union,
Return Policy,
Voluntary Return,
Forced Return,
New Migration and Asylum Pact.

ABSTRACT

Return policy is a strategy that the European Union aims to build on the basis of integration and produces policies in this direction. The Union, which encourages voluntary return policies, aims to establish an effective, fast, respectful of fundamental rights and fair return policy with the New Migration and Asylum Pact adopted in June 2024. However, there are growing concerns that the legal and policy foundations currently being built by the Union will create human rights violations and encourage forced return, and the Union has been criticised for conflicting with its core values by prioritising securitisation. The aim of this study is to discuss the return policy of the Union in the context of the New Pact on Migration and Asylum. For this purpose, document analysis, one of the qualitative research methods, was used to scan legal and political documents such as Directives, Council Decisions and strategy documents published by the European Union, and the arguments for the return policy of the Union were evaluated by descriptive document analysis technique. The result obtained is that the Union strengthens the practices of forced return contrary to the voluntary return strategy and prepares the ground for practices that may cause human rights violations by acting with security concerns.

EXTENDED SUMMARY

Migration today is not merely a spatial movement; it is a multifaceted social phenomenon that encompasses political, economic, cultural, and normative dimensions. This study focuses on the concept of return, which lies at the heart of the concept of migration, and defines the return processes of migrants as one of the areas where the conflict between rights and security is most concretely experienced.

Return, by definition, refers to a person leaving the country to which they migrated and returning to their own country or a country where they previously resided. However, this return process is not merely a physical movement, but a multi-layered process that involves the redefinition of the individual's social, psychological, legal and societal position. At the normative level, the protection of individuals' consent, safety, dignity and rights are

^a Dr. Öğretim Üyesi, Tarsus Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Mersin, E-Posta: taydin@tarsus.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0572-2267>

highlighted as the most fundamental principles of return processes. However, as emphasised in the text of the study, return practices often deviate from these normative principles. Violations of the principle of voluntariness and return processes carried out under pressure, coercion or discrimination demonstrate that this normative framework has been seriously eroded. At the institutional level, the EU's return policies have been institutionalised within the framework of specific documents and programmes. The common migration policy process, which began with the 1999 Amsterdam Treaty, has progressed with documents such as the 2002 Return Action Programme and the 2008 Return Directive. However, it is often seen that concepts such as 'voluntary,' 'sustainable,' and 'dignified' included in these documents are not reflected in practice. This situation highlights the incompatibility between the institutional structure and ethical values. At the implementation level, the return process is not limited to simply sending the individual back to their country. The reintegration of the individual into social life, their economic independence, and the assurance of their physical safety are also integral parts of the process. However, as stated in the study, it is noted that these returns often focus solely on 'deportation,' while the remaining processes are overlooked. This situation shows that the application is far from the holistic nature of return. In summary, this study presents an analysis that examines the European Union's (EU) return policies at the normative, institutional, and application levels.

The distinction between 'voluntary' and 'forced' return, which is frequently encountered in literature, is also at the heart of this study. Voluntary return refers to a person returning to their country of origin of their own free will, while forced return includes practices such as deportation. However, as emphasized in the text, this distinction often becomes blurred in practice. Many procedures carried out under the guise of 'voluntary return' are in fact compulsory, with the individual having no real choice. This situation calls into question the normative foundations of return policies. The text also emphasizes that the return process is not merely an administrative and legal procedure but is directly related to deeper social concepts such as human rights, dignity, justice and citizenship. It reveals that the return process is a multi-layered experience that affects the individual's life and sense of belonging. In this context, it is revealed that the European Union's return policies are shaped by security-based approaches rather than human values. Therefore, this study contributes to normative and institutional analyses in the literature, showing that return is not only a technical application but also a policy area related to the value system. In conclusion, this study makes an important contribution to the literature on return discussions. By emphasizing that return is not merely an administrative process but also an ethical, social, and legal issue, it offers a critical perspective on current practices.

Regarding to this literature background, the study is structured using a descriptive and analytical method. Throughout the text, the European Union's return policies and legal text are examined in terms of their historical, legal and practical dimensions; an analysis is carried out based on institutional documents, policy documents and return practices.

Methodologically, four main approaches have been used in the study:

a-) Descriptive Framing: Basic concepts such as voluntary return and forced return are explained and the study examines what kinds of equivalents these concepts find in the international context and how they undergo shifts in meaning in practice. Within this framework, the extent to which voluntary return is truly 'voluntary' is questioned, and grey areas such as 'voluntary compulsion' are identified.

b-) Normative Analysis: The return process is addressed as a human right and the study evaluates how the individual's consent, safety, dignity and rights are guaranteed in this process. Throughout the text, from a human rights-focused perspective, the conditions under which the individual makes the decision to return and the state's responsibility in this process are highlighted.

c-) Historical-Institutional Analysis: The transformation in the EU's migration policy has been examined chronologically, particularly since the process that began with the 1999 Amsterdam Treaty; the evolution of return policies on the EU agenda has been analysed. In this context, documents such as the 2002 Return Action Programme, the 2008 Voluntary Return Directive and the 2015 European Agenda have been evaluated.

d-) Critical Evaluation: The practical implications of discourses such as 'sustainable return' and 'voluntary support mechanisms' that feature prominently in policy documents are questioned. Frequent human rights violations, involuntary procedures, and institutional inadequacies in practice reveal the gap between policy and practice.

All these methodological approaches ensure that the study provides a multidimensional assessment. In this respect, the research aims to reveal not only the legal texts but also the value systems and contradictions behind these texts.

The findings of the study show that the EU's return policies involve serious ethical, legal and institutional problems in practice. First, it has been found that return processes defined as 'voluntary' often do not involve genuine voluntariness from the individual's perspective. Return decisions are often made using coercive measures such as the removal of housing, health, employment and social support opportunities, which undermines the basis of consent for voluntary return. This situation leads to a policy practice that is contrary to the dignity and fundamental rights of the individual. Secondly, there are serious gaps in terms of duties, powers and coordination among the actors implementing the EU's return policies. There is no unity in implementation among member states; while some countries pursue return policies that are more sensitive to human rights, others prefer security-based approaches. This situation gives rise to inequality and arbitrariness in the return processes of individuals. Thirdly, it is evident that the programmes presented under the discourse of the 'sustainability' of return do not live up to this claim in practice. The vast majority of returned individuals encounter conditions of social, economic, or physical insecurity in their countries of origin; some even face the risk of re-migration. This highlights that the EU's return policy does not produce long-term solutions. Finally, one of

the most important findings of the study is that the right to return should be considered not only as a state authority but also as a human right directly related to the individual's right to life, dignity and security. The need to establish a new balance between the state's right to expel and the individual's fundamental rights has been clearly demonstrated.

1. Giriş

Geri dönüş, bir dönüş hakkı olarak tanımlanan ve uluslararası sözleşmelerde yer edinen bir kavramdır. Uluslararası sözleşmelerle birlikte tanımlanan bu hak, onurlu, insani, güvenilir ve sürdürülebilir ilkeler çerçevesinde geri dönüş politikasının uygulanmasını devletlerden talep etmektedir.

Geri dönüş hakkındaki literatür, köklü bir geçmişe sahip değildir. Gönüllü geri dönüş konusu ilk kez Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesinin 1980 tarihli otuz birinci oturumunda Uluslararası Koruma Alt Komitesi tarafından ele alınmış ve gönüllü geri dönüşün mültecilerin sorunlarına yönelik en uygun çözüm olduğu ve geri dönüşün esasen gönüllülük esasına dayanan niteliğine her zaman saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Gönüllülüğü tesis etmek için uygun düzenlemelerin arzu edildiği ve mültecilerin ülkelerine geri dönmek istediklerini beyan etmeleri halinde hem menşe ülkenin hem de sığındıkları ülkenin ulusal mevzuatları çerçevesinde ve gerektiğinde BMMYK ile iş birliği içinde bu kişilere yardımcı olmak için gerekli tüm adımların atılacağı ifade edilmiştir (UNHCR, 1980, s.23). Otuz dördüncü oturumunda ise Yürütme Komitesi Yüksek Komiseri mülteci sorunları için kalıcı çözümler gerçekleştirme çabalarını, özellikle de uygulanabilir olduğu durumlarda tercih edilen ve kalıcı bir çözüm olarak kabul edilen gönüllü geri dönüşü sürdürmeye çağırıştır (UNHCR, 1985). 1994 yılından itibaren ise Afrika, Asya ve Orta Amerika'da geri dönenlerin deneyimlerini ve mültecinin 'sonraki hayatını' inceleyen çalışmalar da dâhil olmak üzere, geri dönüş ve ülkelere geri dönme üzerine önemli bir eleştirel literatür ortaya çıkmaya başlamıştır (Macdonald ve Porter, 2021, s.641). O zamandan bu yana gönüllü geri dönüş, mülteci sorunlarına bir çözüm olarak uluslararası toplumun ilgisini çekmektedir.

Geri dönüş politikası, kitlesel göç hareketlerinin artması ile devletlerin daha fazla yöneldiği ve entegrasyon temelinde güçlendirmeye çalıştıkları bir alandır. Bugün, dünya üzerinde savaşların ve istikrarsızlıkların devam etmesi ve kitlesel göç hareketlerinin daha da fazla artıyor olması, göçün yöneldiği transit ve ev sahibi ülkelerde geri dönüşe ilişkin politika ve stratejilerin daha fazla gündeme gelmesine neden olmaktadır. Birlik özelinde değerlendirildiğinde ise gönüllü geri dönüşü teşvik eden ve entegrasyon odaklı geri dönüş prosedürlerine odaklanıldığı politika ve hukuk metinlerinde görülmektedir. Ancak, Haziran 2024'te kabul edilen Yeni Göç ve İltica Paktı ile geri dönüş politikasının yapısına yönelik kaygılar, sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere çeşitli kurumlar tarafından dile getirilmeye başlanmıştır. Avrupa Birliği etkin, hızlı ve adil bir geri dönüş politikası oluşturma hedefinde iken, mevcut yasal zemin ile bu hedeften uzaklaşıldığı, gönüllü geri dönüş yerine zorunlu geri dönüşün hızlı bir şekilde gerçekleştirilmeye çalışıldığı, bunun ise insan hakları ihlallerine yol açacağı endişesi sivil

toplum kuruluşları ve düşünce kuruluşları tarafından yayınlanan raporlarla sıklıkla dile getirilmektedir. Bu çalışma, mevcut literatüre Avrupa Birliği'nin geri dönüş politikasındaki değişimi insan hakları ve güvenlik bağlamında değerlendirerek katkı sağlamak amacıyla. Dolayısı ile bu çalışmanın ele aldığı araştırma sorusu, Yeni Göç ve İltica Paktı ile Avrupa Birliği'nin geri dönüş politikasının önceliklerinin güvenlik ve insan hakları ekseninde ne şekilde dönüştüğüdür. Bu dönüşümü açıklamak için nitel araştırma yöntemlerinden belge analizi ile Avrupa Birliği'nin politika ve hukuki belgeleri incelenmiş, geri dönüş politikasına ilişkin argümanlar betimsel analiz tekniği ile değerlendirilmiştir. Bu yönü ile çalışma, Pakta Birliğin geri dönüş politikaları üzerindeki normatif etkisini tartışarak, literatürdeki güvenlik ve insan hakları eksenli tartışmalara eleştirel ve güncel bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde geri dönüşle ilgili kavramsal çerçeve sunulmuştur. İkinci bölümde Avrupa Birliği'nin geri dönüş politikası tarihi ve hukuki perspektiften incelenmiş ve Birlik topraklarındaki durum istatistiksel olarak aktarılmıştır. Son bölümde ise Yeni Göç ve İltica Paktı kapsamında Birliğin geri dönüş politikası değerlendirilmiş, Pakta yönelik eleştiriler ele alınmıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, Avrupa Birliği kısaca Birlik veya AB olarak kısaltılacaktır.

2. Dönüş Hakkı

Dönüş (return), Uluslararası Göç Örgütü'nün tanımladığı hali ile kişinin ayrıldığı ülkeye geri dönme eylemini ya da sürecini ifade eden bir kavramdır (IOM, 2013, s.24). Kişinin ayrıldığı ülke transit, kaynak veya üçüncü bir ülke olabilmektedir (European Commission, n.d.a). Bu eylem ya da süreç, bir ülkenin sınırları içinde ya da ev sahibi ülkeden menşe ülkeye dönüşü de içeren ve uluslararası bir sınırı geçme şeklinde kendisini göstermektedir (IOM, 2013, s.24).

Dönüş hakkı ise insan onuru ve özerkliği ile ilintilendirilen temel haklardan biri olarak tanımlanmakla birlikte bireylerin yaşadıkları yerden zorla göç ettirilmeme hakkına vurguda bulunmakta ve geri dönüş hakkının koruduğu bir vatana ait olmayı içermektedir (Miller, 2020, s.369). Dolayısı ile dönüş hakkı, aidiyet ile ilişkilendirilen, bireyin haklardan mahrum olmama durumunu anlatan bir kavramdır (Levinger, 2021, s.205). Devletlerin dönüş hakkını reddetmesi halinde insanlığa karşı suç işlediği yargısı kabul görmektedir (Levinger, a.g.e, 205). Çünkü devletler meşruiyetini vatandaşların koruma işlevinden almaktadır ve bu sebeple, sürgün edilen vatandaşlar dahil, kişilerin ülkelere geri dönebilmesi ve devlet korumasından faydalanabilmesi temel bir esastır (Bradley, 2008, s.288).

Eşitlik ve sosyal adalet, dönüş hakkının ayrılmaz parçalarıdır. Çünkü eşitlik ve adalet, insan haklarının temel gerekliliklerinin yerine getirilmesi, toplumsal barışın sağlanması ve eşitsiz davranışlardan vazgeçilmesi için ahlaki bir çerçeve sağlamaktadır (Ogbujah, 2021, s.127). Eşitlik, hakkaniyeti sağlayarak sistematiik ayrımcılık ve ötekileştirilmenin azaltılmasına yönelik bir kaygı olarak tanımlanırken; hakkaniyet, toplumda sosyal açıdan dezavantajlı gruplarının durumunun iyileştirilmesine seçici bir öncelik verilmesi ile ilgilenir (Wiles ve Kobayashi, 2019, s.285). Dönüş hakkı bağlamında ele alındığında ise özellikle yerinden edilmiş kişileri kendi toplumları içinde

eşit ve saygın bir konuma getirmek, bu ilkelerle uyum sağlamaktadır. Yani eşitlik, geri dönenlere eşit muamele edilmesini, haklarının iade edilmesini ve geri dönen bireyleri yerinden edilmemiş vatandaşlarla eşit düzeye getirmeyi içermektedir (Bradley, 2008, s.288).

Dönüş hakkı, uluslararası sözleşme ve bildirilerde açıkça yer verilen bir haktır. Bu hakkın tarihsel gelişimine bakıldığında ilk kez İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde yer verildiği ve 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 13. maddesinde geri dönme hakkının ele alındığı görülmektedir. 13. maddede bu hak "Herkes, herhangi devletin sınırları içinde seyahat ve ikamet özgürlüğü hakkına sahiptir. Herkes, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere herhangi bir ülkeyi terk etme ve ülkesine geri dönme hakkına sahiptir" şeklinde ifade edilmiştir (United Nations, n.d.). Aynı şekilde, 16 Aralık 1966'da kabul edilen ve 53 maddeden oluşan Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme'nin 12. maddesinde bir ülkede yasal olarak bulunan herkesin bulunduğu ülke içinde seyahat ve ikamet özgürlüğü olduğu, herkesin kendi ülkesi olduğu ve hiç kimsenin keyfi olarak kendi ülkesine gitme hakkından yoksun bırakılmayacağını güvence altına alındığı vurgulanmıştır (OHCHR, n.d.). Bir diğer uluslararası sözleşme, 1951 tarihli Mültecilerin Durumuna İlişkin Konvansiyondur. Bu Konvansiyonda geri göndermeme ilkesi ve dönüş hakkı, 33. maddede yer almıştır. Buna göre, sözleşmeye taraf olan devletlerden hiçbirinin bir mülteciyi ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyeceği veya sınır dışı etmeyeceği vurgulanarak dönüş hakkı güvence altına alınmıştır (UNHCR, 2010, s.32). Birleşmiş Milletler' in 11 Aralık 1948 tarihli 194 (III) Kararında evlerine dönmek ve komşularıyla barış içinde yaşamak isteyen mültecilere mümkün olan en erken tarihte izin verilmesi ve geri dönmeyi tercih edenlerin malları için, uluslararası hukuk veya hakkaniyet ilkeleri uyarınca sorumlu hükümetler veya yetkililer tarafından telafi edilmesi gereken mal kaybı veya zararı için, tazminat ödenmesi ibaresi yer almaktadır (UNRWA, n.d.). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin 2 Kasım 1999 tarihli altmış yedinci oturumunda kabul edilen CCPR Genel Yorum No. 27: Madde 12 (Seyahat Özgürlüğü) adlı belgenin sekiz, dokuz ve onuncu maddelerinde "kişinin kendi ülkesi de dahil olmak üzere herhangi bir ülkeyi terk etme özgürlüğü" başlığı altında dönüş hakkı tanımlanmıştır. Buna göre, bir devletin topraklarında yasal olarak bulunan kişilerle sınırlı olmamakla birlikte, ülkeden yasal olarak sınır dışı edilen bir yabancı bireyin gideceği devleti belirleme hakkının yasal güvencenin bir parçası olduğu ifade edilmiştir (HRC, 1999). Son olarak ise, 1978 tarihli Filistin Halkının Geri Dönüş Hakkı (The Right of Return of The Palestinian People) isimli Birleşmiş Milletler belgesinde, bir kişinin kendi ülkesindeki evine dönme hakkı geleneksel olarak bireyin temel hakları arasında sayılmış, suçlular özelinde bu hakkın engellenmesi haklı bir ceza olarak görülmüş, sürgün veya sürgün cezası daha ağır cezalardan biri olarak kabul edilmiştir. Bireyin evine dönme hakkı, aynı şekilde temel haklardan biri olan seyahat özgürlüğünün bir sonucu olarak tanımlanmıştır. Filistin halkının bu durumu ise genelde

bireysel bir hak olarak kabul edilen geri dönüş hakkının, büyük gruplar söz konusu olduğunda veya ulusun büyük bölümünün topraklarından koparılması gibi durumlarda kolektif boyut kazandığını göstermektedir ve nadir görülen bu durum, siyasi ve yasal gerekçelerle geri dönüş hakkının reddedilmesi boyutunda Filistin'i dikkate değer bir vaka olarak ortaya çıkarmaktadır (United Nations, 1978).

Uluslararası sözleşmelerde vurgulandığı üzere, dönüş hakkı seyahat özgürlüğü kapsamında ele alınan bir haktır. Kişinin gönderileceği ülkenin güvenli olması, insan haklarına saygı bağlamında önemli bir belirleyicidir. Dönüş hakkı aynı zamanda devletlere bireyin devlete karşı tazminat hakkını da içeren yasal bir güvenceyi de sunmaktadır. Genelde bireysel olarak ele alınmakla birlikte, kolektif boyutu da olabilen, daha büyük grupların dönüşünü içeren bir hak olarak kabul edilmektedir. Ancak dikkate alınması gereken bir diğer husus, dönüş hakkının bireysel düzeyde yaşanacak olası mağduriyetleri önleme amacını taşımasıdır. Liu (2008, s.193), bireylerin sürgün veya göç halinde aile ve yakın çevresi ile yakın temastan mahrum kaldığını, geri dönüşün reddedilmesi ile dünya genelinde birçok acının kaynağını oluşturacağını ve özgürce geri dönüş hakkı tanınmadığı takdirde bireylerin sürekli yer değiştirmelerinden dolayı vatansız kalma riski ile karşılaşacağını ve bu durumun insan varoluşuna yönelik istenmeyen bir durum ortaya çıkaracağını ifade etmektedir. Dolayısı ile Liu, geri dönüş hakkını insan olmaya ve insani bir düzeye indirgemekte ve acılara temel kaynak oluşturacağını vurgulamaktadır.

Uluslararası bir niteliğe sahip olması ve ortak bir çerçeve ile sınırları çizilmesine rağmen dönüş hakkı, farklı ülkelerde farklı uygulamalar ile söz konusu olabilmektedir. Bu durum uluslararası hukuk, ulusal hukuk ve uygulama rejimleri arasındaki etkileşimden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda uluslararası sözleşmeler, dönüş hakkını mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler için korunması gereken temel bir hak olarak ele almakta iken, devletler egemenlik hakkının bir gerekçesi olarak ekonomik veya güvenlik kaygıları ile dönüş hakkını kendi ulusal yasalarına göre düzenlemek istemektedir (Liu, 2008, s.191). Bu düzenlemeler ise farklı ulusal kapasitelerin ve çıkarların çeşitlenmesine neden olabilmektedir. Leerkes ve Van Houte (2020, s.334), on iki Avrupa ülkesi bağlamında gönüllü ve geri dönüş üzerine istatistiksel araştırma yaptıkları bir çalışmada, tek bir sınır dışı etme rejiminin olmadığını, ülkelerin farklı şekillerde varış sonrası göç politikası uyguladıklarını, aynı sonucun geri dönüş politikasını da kapsadığını belirterek, ülkeler arasında derin uygulama farklılıklarının bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Kısacası bir devlet, kendi çıkarlarını korumak ve egemenliğini sürdürmek adına insan hakları ihlalleri gerçekleştirmekte, bu bağlamda sınırlarına sığınmacıların girişini engelleme veya ülke güvenliğini sağlamak amacı ile sığınmacıların geri gönderilmesi gibi eylemlerle egemenlik hakkını korumak isteyebilmektedir (Putri vd., 2024, s.373).

3. Geri Dönüş Türleri

Geri dönüş kapsamında gönüllü ve zorunlu dönüş olmak üzere iki ayrı sınıflandırma bulunmaktadır. Gönüllü dönüş, birçok sebeple gerçekleşebilir. Örneğin kitlesel göçe neden olan koşulların ortadan kalkması, bireylerin vatan özlemi, kişinin menşe ülkesinde ekonomik, sosyal ve kültürel koşulların iyileşmesi veya göç edilen ülkedeki entegrasyon

problemleri gibi birçok faktör, kişinin geri dönme kararında etkili olabilmektedir (GİB, n.d.).

Gönüllü dönüş kavramı, İngilizce ifade açısından farklılıklar gösteren ve voluntary return, voluntary departure ve voluntary repatriation şeklinde farklı kullanımlarla ifade edilen bir kavramdır. Örneğin Avrupa Birliği için gönüllü dönüş, İngilizce olarak voluntary return olarak ifade edilmekte, geri dönen kişinin özgür iradesine dayalı olarak menşe ülkeye, transit ülkeye veya üçüncü ülkeye destekli veya desteksiz geri dönüşü olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ise yerinden edilmiş kişiler için uygun ve tercih edilen bir seçenek olduğundan yola çıkarak (UNHCR Georgia, n.d.) “return” yerine “repatriation” kelimesini tercih etmekte ve ‘gönüllü geri dönüş (voluntary repatriation)’ olarak kullanılmaktadır. (European Commission, n.d.a). Uluslararası Göç Örgütü tarafından bu ayırım, Göç Terimleri Sözlüğünde detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Buna göre, gönüllü dönüş (voluntary repatriation), kriterlere uygun olan kişilerin menşe ülkelerine tamamen kendi isteklerine dayalı olarak dönmelerini ifade eden, çoğunlukla mülteciler, savaş esirleri ve gözetimdeki siviller bağlamında kullanılan ve mültecilerin içinde bulunduğu kötü duruma çözüm olarak önerilen bir kavramdır (IOM, 2013, s.38). Gönüllü dönüş (voluntary return) ise kişinin hür iradesine göre menşe ülke, transit ülkesi veya üçüncü bir ülkeye destekli veya bağımsız dönüşüdür (IOM, 2013, s.38). Her iki kavramın ortak noktası, dönüşün bireyin özgür iradesi ile alınan bir eylemi içermesi ve gönüllü olmasıdır. Gönüllü dönüş kavramı (voluntary return) ile gönüllü ayrılış (voluntary departure) arasında da anlamsal farklılıklar yatmaktadır. Buna göre, gönüllü ayrılış sonrasında kişinin geri dönme yükümlülüğü bulunmaktadır (European Commission, n.d.a).

Geri dönüş, gönüllü, güvenli ve onurlu bir şekilde geri dönmeyi barındıran bir kavramdır. Bu üç kavram aynı zamanda gönüllü geri dönüşün temel ilkeleridir. Buna göre, bir devletin geri dönüş uygulamaları yukarıda anılan ilkeler çerçevesinde uluslararası hukuka uygun olmalıdır (GİB, n.d.). Güvenli geri dönüş, bireyin yasal, fiziksel ve maddi güvenlik koşulları altında sağlanan geri dönüşüdür. Bu güvenlik koşulları, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından yasal güvenlik, ayrımcılık yasağı ve kişinin dönüşte zulüm veya cezalandırılma korkusu yaşamayacağına dair kamu güvenceleri olmak üzere tek tek tanımlanmıştır. Fiziksel güvenlik, silahlı saldırılardan korunma, mayından arındırılmış yollar ve mayından arındırılmamışsa en azından sınırları belirlenmiş yerleşim yerlerini içermektedir. Maddi güvenlik ise toprağa ve geçim kaynaklarına erişimle ilgilidir (UNHCR Georgia, n.d.). Onurlu geri dönüş ise, insan haysiyetine yaraşır geri dönüş olanaklarının sağlanmasıdır. Yani mültecilerin hırpalanmaması, bireyin kendi hızı ve imkanları ile bu süreci tamamlayabilmeleri, aile üyelerinden keyfi olarak ayrılmalara, ulusal makamlar tarafından saygıyla karşılanmaları ve haklarının tam olarak iadesi gibi bileşenlerden oluşmaktadır (UNHCR Georgia, n.d.). Geri dönüşün sürdürülebilir olması ve entegrasyon odaklı olması ayrıca önemlidir.

Bir diğer geri dönüş türü ise, en çok eleştiri alan zorunlu geri dönüştür. Zorunlu geri dönüşte bireyin hür iradesi

yoktur. Birey, idari ya da yargısal bir karar neticesinde zorunlu olarak geri gönderilmektedir. Bu zorla geri dönüş, menşe, transit veya üçüncü bir ülkeye söz konusu olabilmektedir (IOM, 2013, s.103). Zorunlu geri dönüş, sıklıkla geri göndermeme ilkesi ile ele alınan bir kavramdır. Geri göndermeme ilkesi, kişilerin kişisel fikirleri ya da inançları nedeniyle zulme uğrama, menşe ülkelerine veya üçüncü bir ülkeye geri gönderilmeleri halinde işkence, zulüm, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalma riski bulunan kişilerin korunmasını sağlayan, kişilerin yaşamına yönelik ciddi riskin olduğu ülkeye geri gönderilmesini yasaklayan ve sığınma hakkı için temel teşkil eden uluslararası teamül hukuku kuralıdır (Giraldo, 2023, s.137). Bu ilke, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin 33. maddesinde “Hiçbir Sözleşmeci Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya sınır dışı etmeyecektir” ifadesiyle hayat bulmuştur (UNHCR, 2010). Dolayısı ile kişi, geri gönderilmeme ile korunmakla birlikte gönüllü olarak geri dönebilmektedir. Ancak Çad Gölü Havzası, Doğu Afrika, Orta Doğu örneklerinde görüldüğü üzere geri dönüşlerin yasallığı ve gönüllülük karakteri, günümüzde daha fazla tartışılmaktadır. Çünkü günümüzde bir geri dönüşün ne zaman gönüllü geri dönüş olduğuna yönelik yasal bir standardın bulunmaması, uluslararası hukukun devletlerin geri dönüşleri ‘teşvik etmek’ amacı ile yaptığı eylemlerin geri gönderme veya yasadışı sınır dışı etme anlamına geldiği net bir çizgi tanımlanması gibi bir sonucu ortaya çıkarmaktadır (Rodenhäuser, 2023, s.419). Her ne kadar geri göndermeme ilkesi uluslararası sözleşmeye konu olsa da bu ilkeye devletler tarafından uyulmadığı (Giraldo, a.g.e, s.137) ifade edilmekte, gönüllü geri dönüşün istemsiz bir şekilde zorunlu geri dönüşe dönüştüğü söylenebilmektedir.

Bireyler, finansal ve finansal olmayan kaynakların kullanımı açısından destekli veya desteksiz dönüş olmak üzere iki ayrı kategoride geri dönüş yapmaktadır. Destekli geri dönüş, devlet yardımı kapsamında dönen kişileri ifade etmektedir. Buna göre, dosyası reddedilen sığınmacılara, insan ticareti mağdurları gibi ev sahibi ülkede kalması mümkün olmayan veya ev sahibi ülkede kalmak istemeyen ve kendi menşe ülkelerine geri dönmek isteyen kişilere devlet tarafından sağlanan idari, lojistik, mali destek ve entegrasyon gibi yardımları içermektedir (IOM, 2013, s.98). Dolayısı ile birey, koruma ihtiyacının ortadan kalktığı durumda, devlet tarafından organize edilen programlardan biri dâhilinde gönüllü olarak geri dönüş eylemini gerçekleştirmektedir (GİB, n.d.). Desteksiz geri dönen kişiler ise devlet yardımından bağımsız geri dönen kişileri ifade etmektedir. Bu kişiler kendi içinde üç ayrı kategoriye ayrılmaktadır. Birinci grup, geri dönme kararı kendine ait olan ve geri dönmeye ilişkin hiçbir yasal yükümlülük altında olmayanlardır. İkinci grup, düzensiz ikamet eden ve henüz devlet tarafından tespit edilmemiş ancak geri dönme kararını vermiş olan kişilerdir. Üçüncü grup ise, ev sahibi ülkede kalmak için başvuruda bulunmuş (sığınmacılar veya uluslararası koruma başvurusunda bulunanlar), başvurusu henüz sonuçlanmadığı halde geri dönme kararı almış kişilerdir (European Commission, n.d.a).

4. Avrupa Birliği'nin Geri Dönüş Politikasının Tarihi ve Hukuki Kapsamı

Geri dönüş politikasının temelleri, 1999 yılına kadar gitmektedir. 15 ve 16 Ekim 1999 tarihli Tampere Zirvesi'nde, Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma ve özellikle bu Antlaşma'nın 63(3)(b) Maddesi ve Antlaşma'nın 251. maddesinde öngörülen prosedüre uygun olarak Komisyon tarafından sunulan teklif dikkate alınmış, göç ve iltica alanında tutarlı bir yaklaşım oluşturulmaya başlanmıştır. Bu yaklaşım, ortak bir sığınma sisteminin kurulmasını, yasal bir göç politikasını ve yasadışı göçle mücadeleyle yönelik tedbirleri kapsamaktadır. 4-5 Kasım 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'nde ise kişilerin insani bir şekilde, temel haklarına ve haysiyetlerine tam saygı gösterilerek geri gönderilmeleri için ortak standartlara dayalı etkili bir sınır dışı etme ve geri gönderme politikası oluşturulması çağrısında bulunulmuştur (EUR-Lex, 2008). 16 Aralık 2008 tarihli "Üye Devletlerde Yasadışı Olarak Kalan Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Geri Gönderilmesine İlişkin Ortak Standartlar ve Prosedürler Hakkında Avrupa Parlamentosu ve Konsey'in 2008/115/EC Sayılı Direktifi (Directive 2008/115/EC of The European Parliament and of The Council of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals) ile de geri dönüş süreci detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Geri Dönüş Direktifi olarak da tanımlanan söz konusu Direktifin birinci maddesinde, Birliğe üye ülkelerde yasadışı olarak kalan üçüncü ülke vatandaşlarının geri gönderilmesi kapsamında üye ülkelerde uygulanacak ortak standartların ve usullerin belirlenmesi amaçlanmıştır (EUR-Lex, 2008, s.100). Dolayısı ile Direktifin 2.maddesinin birinci bendinde ifade edildiği üzere Direktifin uygulanacağı kişiler, Birlik topraklarında yasadışı olarak kalan üçüncü ülke vatandaşlarıdır. Ayrıca, Schengen Sınırları Kanunu'nun 13. maddesi uyarınca girişlerinin reddedilmesi veya bir üye devletin dış sınırının kara, deniz veya hava yoluyla düzensiz geçişi ile bağlantılı olarak yetkili makamlar tarafından yakalanan veya durdurulan ve daha sonra söz konusu üye devlette bir izin veya kalma hakkı elde etmemiş olan veya ulusal hukuka göre bir ceza hukuku yaptırımı olarak veya bir ceza hukuku yaptırımının sonucu olarak iadeye tabi olan veya iade prosedürlerine konu olan üçüncü ülke vatandaşları hakkında ise Direktifin üye devletlerce uygulanmama kararı verebileceği ifade edilmiştir (EUR-Lex, 2008, s.101). Ayrıca bu Direktif kapsamında, Schengen Sınır Kodu'nun ikinci maddesinin beşinci bendi kapsamında ifade bulan, Birlik toprakları içerisinde serbest dolaşım hakkından faydalanan kişilere uygulanmayacağı hükmü de bulunmaktadır (EUR-Lex, 2008, s.101).

Geri Dönüş Direktifinin üçüncü maddesinde yasadışı kalış, dönüş, dönüş kararı ve gönüllü ayrılış gibi Birliğin geri dönüş politikası ile ilintili kavramlar tanımlanmıştır. Söz konusu Direktifin üçüncü maddesinin üçüncü bendine göre dönüş (return), üçüncü ülke vatandaşının gönüllü veya zorunlu olarak menşe ülkesine, Topluluk mevzuatı veya yapılan geri dönüş anlaşmaları kapsamında transit ülkeye veya üçüncü ülke vatandaşının geri dönmeye karar verdiği ve kendisini kabul eden üçüncü bir ülkeye gönderilmesi süreci anlamına gelmektedir (EUR-Lex, 2008, s.101). Üçüncü maddenin beşinci bendine göre iade kararı (return decision), idari ve adli bir karar veya eylem olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, üçüncü ülke vatandaşının

ülkede kalışının yasadışı olduğunu belirten bir karardır (EUR-Lex, 2008, s.101). Bu karar, altıncı maddenin birinci bendine göre üye devletler tarafından ulusal mevzuatlarına göre verilmesi gereken bir karar olmakla birlikte, altıncı bendine göre üye devletler tarafından yasal kalışın sona erdirilmesi yönünde karar alınmasını engellememelidir (EUR-Lex, 2008, s.102). Son olarak ise, Direktifin üçüncü maddesinin sekizinci bendinde gönüllü ayrılma (voluntary departure) kavramına yer verilmiştir. Gönüllü ayrılma, iade kararında (return decision) belirlenen süre içerisinde geri dönme yükümlülüğüne uyulması anlamına gelmektedir (EUR-Lex, 2008, s.101). Bu süre, yedinci maddenin birinci bendinde yedi ila otuz gün olarak belirtilmiş ve üçüncü ülke vatandaşının başvurusu halinde bu sürenin verilebileceği ifade edilmiştir. Üye devletler, bu bağlamda başvuru hakkında üçüncü ülke vatandaşını bilgilendirmelidir. Aynı maddenin ikinci bendinde, kişinin aile ve sosyal bağları gibi bireysel durumları dikkate alınmak sureti ile bu sürenin üye devletler tarafından uzatılabileceği ifade edilmiştir (EUR-Lex, 2008, s.102). Kısacası, Geri Dönüş Direktifi ile iade kararları için şeffaf prosedürlerin gerekliliği, Birlik ülkelerinin düzensiz göçmenleri geri gönderme veya yasal statü sağlanması ile "yasal belirsizlik" durumunun önlenmesi, gönüllü ayrılma süresi belirlenerek gönüllü ayrılma ilkesinin oluşturulması ve sınır dışı edilmeyi bekleyen göçmenler için asgari temel hakların düzenlenmesi gibi spesifik özellikler tanımlanmıştır (European Commission, n.d.b).

19 Ekim 2017 tarihinde AB liderleri dijital Avrupa, göç ve savunma gibi konuları görüşmek üzere bir araya gelmiş ve dört konu kapsamında karar vermişlerdir. Bu konulardan birincisi, İltica, Göç ve Entegrasyon Fonu'nun (AMIF) kurulmasıdır. 19 Ekim 2017 tarihli Avrupa Konseyi Kararı'nda Avrupa Birliği'nin dış sınırlarında tam kontrolün sağlanması yaklaşımı bağlamında etkin geri dönüşler yoluyla yasadışı göçe yönelik teşviklerin azaltılması bu yaklaşıma dâhil edilmiştir. Bu amaçla, etkin geri kabul anlaşmaları ve düzenlemeleri gibi araçlarla Birlik ve üye devletler düzeyinde gerçekleştirilen faaliyetlerde etkin ve iyileştirilmiş geri dönüşün sağlanması, geri dönüşlerde Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı'na (Frontex) daha fazla rol verilmesi gibi hususlarda Avrupa Konseyi'nin çağrıda bulunması vurgulanmıştır. Merkez Akdeniz rotasındaki göç hareketlerinde yaşanan kaygı ifade edilerek, özellikle bu rotada gönüllü geri dönüşleri kolaylaştırmak adına Libya ile iş birliği de gündeme getirilmiştir (European Council, 2017, s.1-4). Dolayısı ile AB Konseyi 19 Ekim 2017 tarihli kararlarında, dış sınırların kontrolünü sağlamayı ve düzensiz gelişler ile denizde meydana gelen ölümleri azaltmayı amaçlayan göç yönetimine yönelik kapsamlı, pragmatik ve kararlı bir yaklaşımın izlenmesi ihtiyacını bir kez daha teyit etmiştir. İltica, Göç ve Entegrasyon Fonu'nu tesis eden 7 Temmuz 2021 tarihli ve 2021/1147 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Yönetmeliği ile de fonun sürdürülebilir bir geri dönüş ve geri kabul politikası yolu ile düzensiz göçe teşvikin azaltılması hedefi dile getirilmiştir (EUR-Lex, 2021b, s.2). Ayrıca Birliğin kapsamlı göç politikası çerçevesinde geri dönüş politikasının etkin ve onurlu olması, geri dönüş yönetimine ilişkin koordineli ve bütünleşmiş bir yaklaşım sunulması, geri dönüşle ilişkin ortak standartların etkili bir şekilde uygulanması amacı ile

üye devletlerin çabalarının desteklenmesine vurgu yapılmıştır (EUR-Lex, 2021b, s.5).

27 Nisan 2021 tarihinde yayımlanan “Gönüllü geri dönüş ve yeniden entegrasyona ilişkin AB Stratejisi”nde (The EU strategy on voluntary return and reintegration), gönüllü ve zorunlu geri dönüşün maliyetlerine yer verilmiştir. Buna göre, gönüllü geri dönüş aynı ve nakdi yardım, uçuş ve yeniden entegrasyon paketlerini kapsarken, zorunlu gönüllü dönüş geri dönen kişinin geri gönderme öncesi gözaltı tesisinde barındırılma maliyetini ve geri dönüş öncesinde, sırasında ve sonrasında refakatçilerin ve diğer özel düzenlemelerin katılımını içermektedir. 2021 yılı örneğinde geri dönüş maliyetleri ise Avrupa Parlamentosu Araştırma Servisi tarafından sunulan verilerle açıklanmıştır. Zorunlu geri dönüşler için maliyet, birey başına 3.414 Euro’ya, gönüllü geri dönüş ise 560 Euro’ya mal olmuştur. Bu sebeple gönüllü geri dönüşün daha uygun maliyetli olduğu ifade edilmiştir (EUR-Lex, 2021a, s.5). Geri dönüş politikası kapsamında Birlik, 2021-2027 İltica, Göç ve Entegrasyon Fonu’ndan (AMIF) geri dönüşün fonlanmasını hedeflemektedir. 2021-2027 yılları için AMIF, 9,88 milyar avro bütçeye sahiptir. Bu fon kapsamında Birlik, dört spesifik hedefi gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bu hedefler kısaca, ortak Avrupa iltica sisteminin güçlendirilmesi, üçüncü ülke vatandaşlarının entegrasyonu dahil olmak üzere Birlik ülkelerine yasal göçün desteklenmesi, düzensiz göçle mücadele ederek üçüncü ülkelere etkin geri dönüşün sağlanması ve özellikle göçün yarattığı zorluklardan etkilenen ülkeler olmak üzere üye ülkeler arasında dayanışmanın geliştirilmesidir (European Commission, 2025).

11 Mart 2025 tarihinde üye devletler arasındaki geri dönüş kurallarının farklılık göstermesi ve bu durumun sistemin kötüye kullanılması gibi durumlar yaratması sebebi ile Birlik genelinde temel haklara saygı çerçevesinde hızlı, basit ve etkin iade prosedürlerini amaçlayan “Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 2008/115/EC sayılı Direktifini, 2001/40/EC sayılı Konsey Direktifini ve 2004/191/EC sayılı Konsey Kararını yürürlükten kaldıran ve Birlik içinde yasadışı olarak kalan üçüncü ülke vatandaşlarının iadesi için ortak bir sistem kuran Avrupa Parlamentosu ve Konsey Yönetmeliği için Teklif” isimli yeni ortak Avrupa İade Sistemi (New Common European System for Returns) teklif edilmiştir. Söz konusu teklifin, Avrupa Göç ve İltica Paktı’nın tamamlayıcı parçası olduğu özellikle vurgulanmaktadır (European Commission, n.d.d). Söz konusu teklifte, Komisyon Başkanı Von der Leyen’in 2024-2029 Siyasi Rehberi’nden esinlenerek bu önerinin verilme motivasyonu olduğu vurgulanmakla birlikte, 27 ayrı ülkenin 27 ayrı ulusal iade sisteminin bulunması kırkıyama (patchwork) benzetilmiş, bu durumun Birlik düzeyinde iade etkinliğini zayıflatmış ifade edilmiştir (EUR-Lex, 2025).

5. Avrupa Birliği’nin Geri Dönüş Politikasının Temel Özellikleri

Avrupa Birliği’nin geri dönüş politikası, Birliğin ilan ettiği üzere AB Temel Haklar Şartı’nı temel alan, gönüllü geri dönüşü tercih etme ilkesi çerçevesinde (EUR-Lex, 2008: 98; EUR-Lex, 2021b: 5), insani ve etkili olma temeline dayanmaktadır. Dolayısı ile AB, Birlik içinde düzensiz konumda olan ve AB vatandaşı olmayan kişilerin geri dönüşü için ortak standartlar içeren Geri Dönüş Direktifi’ne

bağlı olarak, ulusal çabaların desteklenmesi ve uyumlaştırılması amacındadır. Geri dönüş, adil, etkin ve kapsamlı bir AB göç politikası için elzem olarak tanımlanmaktadır (European Commission, n.d.b). Avrupa Birliği, kapsamlı, adil ve etkili bir göç politikası çerçevesinde etkin bir dönüş politikası hedeflemektedir. Etkinliği sağlamak için ise Yeni Göç ve İltica Paktı’nda önerildiği üzere yasal ve operasyonel kapasitesi güçlendirilmiş geri dönüş prosedürleri kapsamında Birlik düzeyinde ve ulusal düzeyde güçlendirilmiş yönetim temelinde ortak bir Birlik sisteminin geliştirilmesi temel amaçtır (EUR-Lex, 2021a, s.1). Bu amacı gerçekleştirme yolunda ise Birlik içerisinde üye devletlerin farklı yaklaşımlara sahip olması, yetersiz veri toplanması, geri dönüş danışmanlığı için tutarlı bir çerçevenin olmaması, paydaşlar arasında koordinasyon yetersizliği, yetersiz fonlama ve sürdürülebilirliğin yokluğu gibi faktörler, etkin bir gönüllü geri dönüş ve yeniden entegrasyon hedefinin önündeki engeller olarak tanımlanmaktadır (EUR-Lex, 2021a, ss.4-6).

Geri dönüşün etkin ve insan onuruna yakışır şekilde uygulanması için hem üye devletlerle dayanışma hem de Birlik dışı ülkelerle iş birliği çok önemlidir. Dolayısı ile AB, bu süreci tanımlı hale getirmiştir. Üye devletlere iş birliği kapsamında operasyonel koordinasyon, üye devletler arası iş birliği ve ortak sorumluluk prensipleri ön plana alınmıştır. Frontex, bu süreçte ortak operasyonel iş birliğinin yürütülmesinde, gönüllü geri dönüş kapsamında geri dönenlerin seyahat belgelerinin edinilmesinde ve entegrasyon desteğinde görev almaktadır (European Commission, n.d.b). Ayrıca, doğrudan üye devletlerin izleme konusunda yetkili kurumları, Frontex tarafından yönetilen zorla geri dönüş gözlemci havuzundan atanan ve görevlendirilen zorla geri dönüş gözlemcileri ya da Ajans tarafından istihdam edilen temel haklar gözlemcileri tarafından geri dönüş operasyonlarının izleme faaliyetlerinin yapılabileceği ifade edilmiştir (Frontex, n.d.). EMN Return Expert Group (EMN REG) ise, geri dönenlerin deneyimlerinin ve iyi uygulamaların paylaşılması noktasında üye devletlere destek sunmakta, geri dönüş faaliyetlerinin planlanması ve izlenmesi sürecinde yer almaktadır. Ayrıca vatansızlık konusunda farkındalığı artırma ve European Return and Reintegration Network (ERRIN) gibi Birlik tarafından finanse edilen geri dönüş programlarını finanse etme gibi görevler tanımlanmıştır (European Commission, n.d.c). Üçüncü ülkelerle ise özellikle geri kabul anlaşmalarının imzalanması noktasında iş birliği kurulması yönünde çalışmalar bulunmaktadır (European Commission, n.d.b).

6. Geri Dönüş Politikasının Yansımaları: Birlik Genelinde Mevcut Durum

Eurostat tarafından 2022-2024 yıllarını kapsayan veriler, Birlik tarafından uygulanan geri dönüş politikasının sonuçlarını gözler önüne sermektedir. Bu verilerde, ayrılma emri verilen üçüncü ülke vatandaşları, AB ve EFTA ülkeleri arasında ayrılma emri ile dönenler ve ayrılma emri ile üçüncü ülkeye dönenler şeklinde bir kategorileştirme yapılmıştır. Geri dönüş türleri ise destekli geri dönüş ve zorunlu geri dönüş olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmıştır.

Eurostat tarafından yapılan kategorileştirme, Tablo 1’de gösterilmektedir. Bu verilere göre, 2024 yılının üçüncü

çeyreğinde ayrılma emri verilen 112.335 üçüncü ülke vatandaşlarının sayısının bir önceki yılın üçüncü çeyreğine göre (108.140 kişi) daha fazla olduğu Eurostat tarafından vurgulanmıştır. Ayrılma emri ile üçüncü ülkeye dönen kişilerin sayısı ise yıllar içinde düzenli olarak artış göstermektedir (Eurostat, 2025).

Tablo 1. Üçüncü Ülke Vatandaşları Bağlamında Geri Dönüş (2022-2024)¹

	Ayrılma emri verilenler (Birlik vatandaşı olmayanlar)	Ayrılma emri ile dönenler (AB ve EFTA ülkeleri arasında)	Ayrılma emri ile üçüncü bir ülkeye dönenler
2022 (3. çeyrek)	112.420	24.245	17.950
2022 (4. çeyrek)	125.700	26.045	18.740
2023 (1. çeyrek)	113.155	26.490	20.060
2023 (2. çeyrek)	107.140	26.080	20.845
2023 (3. çeyrek)	108.140	25.465	20.600
2023 (4. çeyrek)	107.425	27.750	23.075
2024 (1. çeyrek)	103.570	30.795	26.305
2024 (2. çeyrek)	111.975	28.380	24.580
2024 (3. çeyrek)	112.335	31.635	27.740

Kaynak: Eurostat (2025)

Eurostat verilerine göre üçüncü ülke vatandaşlarına en fazla ayrılma emri veren ilk üç ülke sırası ile Fransa (30.800 kişi), Almanya (13.660 kişi) ve İspanya (13.645 kişi) olmuştur. Bu üç ülkenin tamamı, diğer Birlik ülkeleri arasında %51,7 ile yarıdan fazla ayrılma emri veren ülkeler olması ile de dikkat çekmektedir (Eurostat, 2025). Bu ülkelerden ayrılanlar ise Gürcistan (10.9%), Arnavutluk (7.3%), Türkiye (7.2%), Kolombiya (6.1%) ve Moldova (4.3%) vatandaşları olarak bildirilmiştir (Eurostat, 2025). En az ayrılma emri veren ülkeler ise Liechtenstein (0 kişi), Slovakya (80 kişi) ve Portekiz (120 kişi) olarak sıralanmıştır. Ayrılma emri verilen ilk iki uyruk, 2024'ün üçüncü çeyreğinde Cezayir (%46,7) ve Türkiye (%16,4) vatandaşlarıdır. Afgan (-13.6%), Faslı (-9.0%) ve Suriyeli (-8.0%) sayısında ise düşüş yaşanmıştır (Eurostat, 2025).

Son olarak ise, Birlik özelinde üçüncü bir ülkeye geri dönüşlerin yarısından fazlasının (%56,5) gönüllü olduğunu, ancak bunun ülkeden ülkeye değiştiğini göstermektedir. Almanya, İtalya ve Romanya'da dönüşler zorunlu gerçekleşirken, Danimarka, Letonya ve Litvanya'da gönüllü dönüş uygulanmaktadır. Geri dönüşlerin çoğunluğu (%75,7) yardımla gerçekleşmektedir, ancak bu da ülkeler arasında farklılık göstermektedir (Eurostat, 2025).

7. Yeni Göç ve İltica Paktı Kapsamında Birliğin Geri Dönüş Politikası

Eylül 2020'de Avrupa Komisyonu tarafından Yeni Göç ve İltica Paktı teklifi yapılmıştır. Mevcut teklif, aslında Komisyon Başkanı Von der Leyen tarafından yapılan üçüncü teklif olup, ilk teklif 2008'de, ikinci teklif ise 2014 yılında verilmiştir. 2015 yılında Birlik sınırlarında yaşanan ve artan düzensiz göç sebebiyle üye devletler arasındaki koordinasyon eksikliği ortaya çıkmış ve bu tarihten itibaren görüşmeler devam etmiştir (Wihtol de Venden, 2021). Aralık 2023'te, yoğun müzakerelerin ardından Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi, Pakt üzerinde siyasi bir

anlaşmaya varmıştır. 2023'te 50 sivil toplum kuruluşu, Paktın mevcut halinin ayrımcılığı ve ırksal profillemeyi artıracığı, bireylerin şiddet, işkence ve keyfi hapsedilme riski altında olacağını "güvenli üçüncü ülkelere" geri gönderilecekleri noktasında Avrupa Komisyonu'na, AB Konsey Başkanlığına ve Avrupa Parlamentosu'na söz konusu Paktın insan hakları ihlaline yol açacağı yönündeki endişelerini anlatan açık mektup yollamışlardır (IRC, 2023; PICUM, 2023). Sivil toplum kuruluşları tarafından dile getirilen endişeler sonrasında, 10 Nisan 2024'te Avrupa Parlamentosu ve Mayıs 2024'te ise Avrupa Birliği Konseyi tarafından Pakt kabul edilmiştir (European Commission, n.d.e). Gelineen süreçte üye devletlerin, 2026 yılına kadar yeni mevzuatı başarılı bir şekilde uygulamaya başlamak için gerekli yasal ve operasyonel kapasiteleri oluşturmaları hedeflenmekte, Komisyon ve diğer Birlik kurumları tarafından sağlanacak teknik, operasyonel ve mali yardımlar gibi Birlik destekleri tanımlanmaktadır (European Commission, n.d.f).

Yeni Göç ve İltica Paktı, göç yönetimi ile ilgili yeni kurallar oluşturan ve Birlik düzeyinde ortak iltica sistemini geliştirmeyi hedefleyen kurallar bütünüdür. Bu Pakt ile Avrupa Komisyonu tarafından daha katı ancak adil kurallardan oluşan, uzun vadede göçü yönetmeyi hedefleyen ve Avrupa Birliği'nin göç ve entegrasyon gibi kilit konularda bütüncül ve geliştirici bir yaklaşım hedeflendiği ifade edilmektedir (European Commission, n.d.f). Bu Pakt ile birlikte, üye devletlerin tek başına göç baskısı ile kalmayacakları, göç baskısı altındaki ülkelerin Birlikten ve diğer üye ülkelerden destek talep edebilecekleri ifade edilmiş, bu sürecin ise daha etkin sınır yönetimini, sığınma başvurularının daha kolay işlenmesine yönelik prosedürlerde daha fazla verimlilik sağlanmasını, etkili geri dönüş ve sınır prosedürleri ile sürecin desteklenmesini ve olumsuz bir sığınma kararının ardından yasal olarak kalma hakkı olmayanlara derhal geri dönüş kararı verilmesini sağlayacağı vurgulanmıştır (European Commission, 2024a, s.1).

Pakt kapsamında dört ayrı politika alanı belirlenmiştir. Bunlar sırasıyla güvenli dış sınırlar, hızlı ve etkin prosedürler, sorumluluk ve dayanışma için etkin sistemler ve göçün uluslararası ortaklıklara dahil edilmesi şeklindedir (European Commission, n.d.f). Geri dönüş politikası, güvenli dış sınırlar ve göçün uluslararası ortaklıklara dâhil edilmesi politika alanlarında yer almaktadır. Nisan 2024'te yayınlanan Güvenli Dış Sınırlar Bilgi Formunda (Secured External Borders Factsheet), güvenli dış sınırlar politika hedefi ile sınır prosedürü ve iade hususları ele alınmıştır. Korunma ihtiyacı ihtimali düşük olan, yetkilileri yanlış yönlendiren veya güvenlik riski arz eden sığınma başvuru sahipleri için zorunlu bir sınır prosedürü uygulanacakken, uluslararası koruma için uygun olmayanlar için yeniden entegrasyon desteği ile etkin geri dönüşler uygulanacağı ifade edilmiştir. Usule ilişkin doğru güvencelerin ise idari işlem sırasında ücretsiz danışmanlık, temyiz sırasında ücretsiz hukuki yardım ve temsil ve özel ihtiyaçları olan savunmasız bireyleri için daha fazla dikkat gösterilmesi şeklinde olacağı belirtilmiştir (Factsheet, 2024a, s.2). Nisan 2024 tarihli Göçün Uluslararası Ortaklıklara Dahil Edilmesi

¹ Tablo-1'de yer alan veriler, Eurostat web sayfasında İngilizce görselleştirilmiş olup, yazar tarafından orijinaline sadık alınarak tablolastırılmıştır.

Bilgi Notu'nda (Embedding Migration in International Partnerships Factsheet) kaynak ve transit ülkelerle kapsamlı ortaklıklar hedeflenmiş, bu yolla düzensiz çıkışları ve can kayıplarını önlemek, göçmen kaçakçılığı ile mücadele etmek, geri kabul konusunda iş birliğini güçlendirmek ve yasal yolları teşvik etmek hedefi yansıtılmıştır (Factsheet, 2024b, s.1). Bu amaçla, geri dönüş ve geri kabul konusunda iş birliği için dört alt sütun tanımlanmıştır. Bu bağlamda yasal göçün geliştirilmesi, geri dönüş ve geri kabulün güçlendirilmesi iş birliği ile el ele gitmesi gerektiği, geri dönüş ve geri kabulün etkin bir şekilde işleyebilmesi için menşe ülkelerin vatandaşlarının kimliklerinin tespitinde iş birliği yapmaları, seyahat belgelerini düzenlemeleri ve geri dönüş işlemlerini kabul etmeleri gibi hususlar yer almıştır (Factsheet, 2024b, s.2).

Gelinen noktada Komisyon, 1 Haziran 2024 tarihinde Göç ve İltica Paktı'nın Uygulanma Planı'nı yayımlamış ve üye ülkelerden ulusal sığınma ve göç yasalarını Pakttan kaynaklanan on adet yasal yükümlülüğe göre yeniden gözden geçirmesini istemiştir. Bu yükümlülükler ortak iltica ve göç bilgi sistemi, Birliğin dış sınırlarına gelenleri yönetmek için yeni bir göç yönetim sistemi, kabul ve karşılamaların yeniden düşünülmesi, adil, etkin ve uyumlu iltica prosedürleri, etkili ve adil iade süreçleri, yeni sorumluluk kriterlerinin etkinleştirilmesi, dayanışmanın güçlendirilmesi, kriz durumlarına risklerin azaltılması, iltica hakkının korunması, dahil etme, yerleştirme ve entegrasyon üzerine çabaların artırılmasıdır (European Parliament, 2025a, s.2). Geri dönüş politikası kapsamında ise yukarıda sayılan yükümlülüklerden AB vatandaşı olmayanların işlemlerini yönetmek için gerekli araçlarla birlikte, iltica ve geri dönüş için hızlı ve etkili prosedürler oluşturulması kapsamında AB dış sınırlarına gelenleri yönetmek için yeni bir sistem oluşturulması, geri dönenleri işbirliği yapmaya ve gönüllü olarak geri dönmeye teşvik ederek geri dönüş süreçlerinin hızlandırılması ve yeniden yerleştirme, kapsayıcılık ve entegrasyon alanlarındaki çabaların artırılması yükümlülükleri tanımlanmıştır (European Commission, 2024b). Uygulama Planı için Haziran 2024-Temmuz 2026 tarihleri arasında uygulama adımları belirlenmiş, üye devletler ve Komisyon'a görevler tanımlanmıştır. Gelinen noktada, 2025 yılının sonunda Komisyon tarafından Beş Yıllık Göç ve İltica Avrupa Stratejisi'nin kabul edilmesi, Temmuz 2026'da ise Yeni Göç ve İltica Paktı'nın yürürlüğe girmesi hedeflenmektedir (European Parliament, 2025a, s.4).

Birliğe üye devletler arasında etkili bir geri dönüş politikası için ortak kurallar ve usuller belirlenmesi ve bu politikanın Birliğin temel hak yükümlülüklerine ve geri göndermeme ilkesine uygun olarak uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır. 2015 yılından beri geri dönüş konusunda çalışmalar hızlandırılmış, ancak etkinlikler üye devletlerin geri dönüş prosedürlerinin uygulanmasındaki güçlükler ve üçüncü ülkelerle geri kabul konusunda eksik iş birliği sebebiyle sınırlı kalmıştır. Avrupa Parlamentosu, Birliğin geri dönüş politikasının etkinliğini artırmak ve temel haklara tam uyum sağlamak için resmi geri kabul anlaşmaları imzalanmasını ve bu anlaşmaların parlamento denetimine tabi tutulmasını ayrıca vurgulamaktadır (European Parliament, 2024).

8. Yeni Pakt Kapsamında Geri Dönüş Politikasına Karşı Temel Eleştiriler

Gerek Yeni Göç ve İltica Paktı'nın kabulü öncesinde gerekse de sonrasında geri dönüşle ilgili temel eleştiriler önemli yer tutmaktadır. Bu eleştirilerin temel noktası, geri dönüşle ilgili yapılan gönüllü ve zorunlu şeklindeki ikili ayırım noktasında karşımıza çıkmakta ve göçün gönüllü görünümüne rağmen zorunlu dönüşü içermesidir. Buna göre, gönüllü veya zorunlu şeklindeki ayırım evrensel olarak kabul görmemektedir. Gönüllü geri dönüş "sözde" olarak tanımlanmakta, tek alternatifin sınır dışı etmek olduğu durumlarda düzensiz göçmenlerin ne ölçüde gönüllü olarak geri dönmeyi seçebildikleri sorgulanmaktadır (Cherti ve Szilard, 2013, s.5).

Mixed Migration Center tarafından Ekim 2024'te yayımlanan Briefing belgesinde Vallentine, Forin and Frouws tarafından geri dönüşle ilgili eleştiriler aşağıdaki gibi sekiz ayrı kategoride eleştirilmiştir: Buna göre birinci kategori, göçmenlerin geri dönüş deneyimlerinin çeşitliliğine rağmen sadece sınır dışı etme veya destekli gönüllü geri dönüş gibi belli geri dönüş türlerine odaklanması, gönüllü ve zorunlu geri dönüşler arasındaki farkın belirgin olmaması, zorunlu geri dönüşün dışsallaştırılmış bir göç politikası yaratması, geri göndermeme ilkesinin sadece mülteciler ve sığınmacılar için geçerli olduğuna dair yaygın kanı, göçmenlerin geri dönüş öncesi hazırlıklarının yetersizliği ve bu sebeple yeniden entegrasyon beklentilerini olumsuz etkilemesi, geri dönüş yolculuğunda hak ihlalleri ve istismarlarının yaygınlığı, yeniden entegrasyonun önündeki engeller ve kapsamlı desteğe duyulan ihtiyaç ve temel nedenleri ele almayan ve sürdürülebilir olmayan geri dönüş uygulamaları şeklindedir (Vallentine, vd., 2024, s.1-8).

Avrupa Parlamentosu tarafından 20 Şubat 2025 tarihinde sunulan bilgilendirme kapsamında, 2008 tarihli Geri Dönüş Direktifinde revizyon ihtiyaçları dile getirilmiştir. Buna göre, Haziran 2024'te kabul edilen Yeni Göç ve İltica Paktı kapsamında geri dönüş konusunda çeşitli değişikliklerin getirildiği, bunlar arasında sınırda sığınma başvurusu reddedilen üçüncü ülke vatandaşları için yeni bir geri dönüş sınır prosedürü ve üye devletlerin sığınma ve geri dönüşün reddedilmesine yönelik ortak bir iade kararı çıkartması yükümlülüklerinin yer aldığı ifade edilmiştir. Bütün bu çabaların, Komisyon Başkanı Von der Leyen'in 2024-2029 Siyasi Rehberi ile uyumlu olduğu, geri dönüş uygulamaları konusunda ortak bir yaklaşım geliştirilmeye çalışıldığı, geri dönüşlerin ise sürdürülebilir ve temel haklara saygı çerçevesinde gerçekleştirilmesi vurgusu yapılmıştır (European Parliament, 2025b). Ancak, bu açıklamalara rağmen, sivil toplum kuruluşları ve düşünce kuruluşları tarafından insan hakları ihlalleri yaşanması, göçün dışsallaştırılması ve Birlik müttefikleri ile ilişkilerin bozulacağı yönünde eleştiriler yükselmeye başlamıştır. Eleştiriler sadece yeni Pakta değil, Pakt ile gündeme gelen yeni teklif, yasal düzenleme ve planlamalar ile de ilgilidir.

Bu endişelerden bir diğeri, mevcut tarama teklifi ile ilgilidir. Buna göre, Yeni Paktın, daha önce Avrupa Parlamentosu'nda yer alan aşırı sağ parti grupları tarafından sıklıkla dile getirilen etkin sınır güvenliğine odaklandığı ve sınır dışı etme ve üçüncü ülkelere gönderme işlemlerine onay verildiği görülmektedir (Döll ve van Rensbergen, 2025). Yeni Pakt ile ilgili bir diğer endişe noktası, insan

hakları ihlalleri yaratacağından duyulan endişedir. 9 Şubat 2024 tarihli Tarama Yönetmeliği Teklifinin başlangıç metninin 18. bendinde, üye devletlerin topraklarında bulunan ve giriş koşullarını yerine getirdiklerini kanıtlayamayan üçüncü ülke vatandaşlarına tarama uygulanacağını, tarama sonunda ise ilgili üçüncü ülke vatandaşının geri dönüş prosedürüne veya uluslararası koruma başvurusu kapsamında uygun bir iltica prosedürüne tabi tutulacağı beyan edilmiştir (Council of The European Union, 2024, s.8). Conte ve Yavsan, Pakti her ne kadar AB Temel Şartı'na ve insan onuruna yakışır uygulamalara başvurulacağı vurgulansa da, sığınma ve geri gönderme prosedürlerine üye devlet topraklarına yerleştirilmeden veya girişleri reddedilmeden önce üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansız kişilerin "tarama" sürecinden geçirilmesi önemli bir insan hakları tehdidi olarak eleştirmektedir. Sığınma başvurusunda bulunanların sığınma başvuruları beklemede olduğu için sınırdaki kapalı tesislerde fiziki olarak tutulacakları, bu sebeple Birlik topraklarında fiziki olarak bulunmalarına rağmen resmen giriş yapmadıkları yönünde yasal bir kurgu sağlayacağı yönündeki endişesini dile getirmektedir (Conte ve Yavcan, n.d., s.3).

Yeni Pakta yöneltilen ve insan hakları ihlali kapsamında çerçevelenen bir diğer eleştiri ise Hammarström tarafından göç yönetiminin dışsallaştırılması üzerinedir. Bu bağlamda göçmenlerin Avrupa topraklarına adım atmasının engelleneceği ve bunun devletlerin insan hakları ve uluslararası hukuk yükümlülüklerini ihlal etmesini kolaylaştıran yollarla gerçekleştirileceği ifade edilmektedir. Bu yollar ise sınırların daha sıkı kontrol edilmesi, hızlandırılmış prosedürlerin uygulanması ile kabul edilemezlik gerekçelerinin oluşturulması ve uluslararası koruma talepleri reddedilenlerin hızlı bir şekilde geri gönderilmesinin kolaylaştırılması şeklindedir (Hammarström, 2024).

Moraru, 2024 tarihli İade Sınır Prosedürü Tüzüğü'nün (Return Border Procedure Legislation), içerik itibarı ile sığınma başvurusu reddedilen üçüncü ülke vatandaşları için hızlandırılmış bir geri gönderme süreci getirdiğini, bu durumun gönüllü geri dönüş amacına aykırı bir durum teşkil edebildiğini çünkü bireyin gönüllü geri dönüş seçeneklerini kısıtlayan bir durum yarattığı ifade etmektedir. Bu durumun ise Birliğin orantılılık ve temel haklar genel ilkesine aykırı bir durum yarattığını, çünkü ortak geri dönüş prosedüründen daha kısıtlı bir rejim yarattığını ileri sürmektedir. Yani Moraru için bu Tüzük, gönüllü ayrılmanın önceliklendirilmesine aykırı bir durum yaratmaktadır (Moraru, 2024).

2024 tarihli İade Sınır Prosedürü Tüzüğü'ne bir diğer eleştiri de Uluslararası Af Örgütü Direktörü Eve Geddie tarafından getirilmiştir. Buna göre, 2008 tarihli Geri Dönüş Direktifi'nin Mart 2025'te revize edilme teklifi ile, üçüncü ülkelerle yapılacak anlaşmalar kapsamında "iade merkezleri" için yasal temel oluşturulduğu vurgulanmıştır. Her ne kadar, 2018 yılında Komisyon tarafından geri gönderme merkezleri kavramı artık kullanılmıyor olsa da, mevcut düzenleme ile üye devletlerin hiçbir bağlarının olmadığı üçüncü ülkelere haklarının korunacağına dair verilen kısıtlı güvence ile gözaltında merkezlerinde çürümeye gönderildiği, bu durumun ise insan hakları ihlallerine, özellikle Birlik müttefiklerinin

yabancılaşacağına ve milyonlarca Avronun boşa harcanacağına yönelik kaygılar olarak sert bir şekilde dile getirilmiştir (Amnesty International, 2025). Üçüncü ülkelerle ilgili en önemli eleştiri, üye devletlerin üçüncü ülke vatandaşlarını güvenli olmayan ülkelerin güvenli bölgelerine gönderecekleri yönündedir. Bu sebeple, bir ülkenin güvenli olarak sayılması için gerekli olan eşğin düşürülmesi ile güvenli üçüncü ülke kavramının zayıfladığı, Birlik hukukuna dahil edilen ancak uluslararası mülteci hukukun parçası olmayan yasal değişikliklerin yapıldığı eleştirisi bulunmaktadır (ECRE, 2024).

9. Sonuç

Geri dönüş, kişinin ayrıldığı ülkeye geri dönme eylemini veya sürecini ifade eden bir kavramdır. Bir ülke içinde ya da ev sahibi ülkeden menşe ülkeye uluslararası bir sınırı geçmeyi içeren bu kavram, dönüş hakkı olarak uluslararası sözleşmelerde korunmuş ve tanımlanmıştır. Mevcut uygulamalar açısından değerlendirildiğinde, Avrupa Birliği özelinde gönüllü ve zorunlu geri dönüş olmak üzere iki kategorinin bulunduğu görülmektedir. Gönüllü geri dönüş bağlamında ise destekli ve desteksiz olmak üzere iki alt kategori daha yer almaktadır. Birlik, geliştirdiği temel stratejiler ile gönüllü geri dönüşün teşvik edilmesi noktasında yasal zemin oluşturmaya çalışmaktadır. Buna göre gönüllü geri dönüş, sürdürülebilir olma ve temel haklara saygı çerçevesinde ele alınmalıdır. Aynı zamanda insan onuruna yakışır ve güvenli olma ilkelerine uygun bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

2024 yılına kadar geline nokta, üye devletlerin uygulamaları arasında farklılıkların olması nedeni ile Birliğin yetersiz bir göç yönetimi sunduğu, bu yetersizliği çözüme adına ise Birliği daha da kapalı hale getiren, güvenli ve etkin sınır uygulamaları ile göç yönetimini güvenlileştirilen yeni bir yaklaşımın geliştirilmeye başlandığı söylenebilir. Özellikle 2015 yılında artan düzensiz göç baskısı nedeni ile Birlik, güvenlileştirme yaklaşımına daha da yakınlaşmıştır. Geline nokta, Haziran 2024 tarihi itibarı ile Yeni Göç ve İltica Pakti kabul edilmiş ve geçiş dönemi olması amacı ile de üye devletlere Paktın sunduğu uygulama adımlarına ilişkin kendi ulusal planlarını sunmaları istenmiştir. Böylelikle 2026 yılında Paktın uygulamaya geçmesi hedeflenmektedir. Ancak Pakt ile ilgili eleştiriler, güvenlik ve insan hakları noktasında Birliğin geri dönüş politikasını sorgulattır niteliktedir. Birlik her ne kadar temel haklara saygı vurgusu yapsa da Pakt ile gündeme gelen diğer teklif ve yasal değişiklikler, insan hakları ihlallerini artıracak uygulamalar içermesi nedeni ile eleştirilmektedir. Örneğin, Birlik tarafında üçüncü ülkelere güçlendirilmiş anlaşmalar ile etkin bir geri dönüş hedefi vurgulanırken, mevcut eleştiriler bu üçüncü ülkelerin sağlayacağı güvenin ne derecede güvenilir olduğu, üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansızların sınırlardaki gözetim merkezlerinde fiziki olarak tutulmasının insan onuruna yakışmayan bir uygulama olduğu ve bu kişilerin fiziken Birlik topraklarında bulunmalarına rağmen, kurgusal olarak yok sayıldıkları gibi bir dizi eleştiriye içermektedir. Yeni Paktın insan hakları ihlalleri barındırdığını veya üye devletlere ihlallerin yaygınlaşması noktasında kapı açacağı vurgulanmaktadır. Birlik, etkin bir sınır yönetimi ve geri dönüş politikası kapsamında hızlı prosedürlere vurgu yaparken, bu hızın Birliğin düşük bir profil çizmesine neden olacağı dile getirilmektedir. Dolayısı ile Birlik,

güvenikleştirme temelinde adım atarken ve yasal zemini bu bağlamda güçlendirirken, bu uygulamaların sürdürülebilir olmadığı ve insan onuruna yakışmadığı, dolayısı ile Birliğin kendi değerleri ile ters düştüğü özellikle ifade edilmektedir. Ayrıca, Birlik gönüllü geri dönüşleri özendirmeye çalışırken tam tersine zorunlu geri dönüşün uygulandığı ve yaygınlaştırıldığı, dolayısı ile Birliğin kendi hedefleri ile çelişen bir uygulamaya sahip olduğu yönüyle eleştirilmektedir.

Kısacası Yeni Göç ve İltica Paktı ile Birlik, güvenikleştirme çevresinde adım atmayı tercih etmiştir. 2008 tarihli Geri Dönüş Direktifi ile oluşturulan iade kararları için şeffaf prosedürlerin gerekliliği, Birlik ülkelerinin düzensiz göçmenleri geri gönderme veya yasal statü sağlanması ile “yasal belirsizlik” durumunun önlenmesi, gönüllü ayrılma süresi belirlenerek gönüllü ayrılma ilkesinin oluşturulması ve sınır dışı edilmeyi bekleyen göçmenler için asgari temel hakların düzenlenmesi gibi tanımlanan spesifik özellikler, Yeni Göç ve İltica Paktı’nda dönüşen ve çelişen hususlar olarak tartışılmaya başlanmıştır. Her ne kadar Birlik tarafından insan haklarına saygı temelinde uygulamaların olacağı vurgulansa da sivil toplum kuruluşlarının temel kaygısı insan hakları ihlallerinin yaratılacağı, keyfi uygulamalara ve şiddete yönelik tehditlerin artacağı yönündeki kaygılara rağmen, insan odaklı bir yaklaşım yerine, güvenlik odaklı bir yaklaşım tercih edildiği görülmektedir.

Kaynakça

- Amnesty International (2025). EU: Return proposals a “new low” for Europe’s treatment of migrants. 11.03.2025. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/03/eu-return-proposals-a-new-low-for-europes-treatment-of-migrants/> (Erişim Tarihi: 13.03.2025)
- Bradley, M. (2008). Back to basics: The conditions of just refugee returns, *Journal of Refugee Studies*, 21(3), 285-304.
- Cherti, M. ve Szilard, M. (2013). Returning Irregular Immigrants. How Effective is The EU’s Response? Institute for Public Policy Research. Şubat 2013. 1-18. https://ippr-org.files.svcdn.com/production/Downloads/returning-migrants-EU-130220_10371.pdf (Erişim Tarihi: 02.02.2025)
- Conte, C. ve Yavcan, B. (n.d.). Reflection Paper on The New EU Pact on Migration & Asylum. Migration Policy Group. <https://www.migpolgroup.com/wp-content/uploads/2024/05/Reflection-Paper-.pdf> (Erişim Tarihi: 20.03.2025)
- Council of The European Union (2024). Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council introducing a screening of third country nationals at the external borders and amending Regulations (EC) No 767/2008, (EU) 2017/2226, (EU) 2018/1240 and (EU) 2019/817. 2020/0278(COD). 9 February 2024: Brussels. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6403-2024-INIT/en/pdf> (Erişim Tarihi: 11.03.2025)
- Döll, R. ve Van Rensbergen, A. (2025). EU deportation plans raise legal and practical concerns. <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/eu-deportation-plans-raise-legal-and-practical-concerns> (Erişim Tarihi: 20.03.2025)
- ECRE (2024). Editorial: All Pact-ed Up and ready to go: EU Asylum Law Reforms. European Council on Refugees and Exiles. 16.02.2024. <https://ecre.org/editorial-all-pact-ed-up-and-ready-to-go-eu-asylum-law-reforms/> (Erişim Tarihi: 02.03.2025)
- EUR-Lex (2008). Directive 2008/115/EC of The European Parliament and of The Council of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals. Official Journal of The European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0115> (Erişim Tarihi: 02.03.2025)
- EUR-Lex (2021a). Communication from The Commission to The European Parliament and The Council: The EU Strategy on Voluntary Return and Reintegration. COM (2021) 120 Final. Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0120> (Erişim Tarihi: 12.03.2025)
- EUR-Lex (2021b). Regulation (EU) 2021/1147 of The European Parliament and of The Council of 7 July 2021 establishing the Asylum, Migration and Integration Fund. Official Journal of The European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1147> (Erişim Tarihi: 12.03.2025)
- EUR-Lex (2025). Proposal for a Regulation of The European Parliament and of The Council establishing a common system for the return of third-country nationals staying illegally in the Union, and repealing Directive 2008/115/EC of the European Parliament and the Council, Council Directive 2001/40/EC and Council Decision 2004/191/EC. 11.03.2025, COM(2025) 101 final. 2025/0059(COD). Strasbourg. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52025PC0101> (Erişim Tarihi: 13.03.2025)
- European Commission (n.d.a). Voluntary return. European Commission Official website. https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/voluntary-return_en (Erişim Tarihi: 02.02.2025)
- European Commission (n.d.b). A humane and effective return and readmission policy. Official website of Migration and Home Affairs. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/irregular-migration-and-return/humane-and-effective-return-and-readmission-policy_en (Erişim Tarihi: 14.03.2025)
- European Commission (n.d.c.). Expert Groups. Migration and Home Affairs. https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/expert-groups_en (Erişim Tarihi: 02.03.2025)
- European Commission (n.d.d). New Common European System for Returns. Migration and Home Affairs. https://home-affairs.ec.europa.eu/news/new-common-european-system-returns-2025-03-11_en (Erişim Tarihi: 15.03.2025)
- European Commission (n.d.e). Pact on Migration and Asylum. Migration and Home Affairs. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum_en (Erişim Tarihi: 02.03.2025)
- European Commission (n.d.f). Managing Migration Responsibly. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/story-von-der-leyen-commission/managing-migration-responsibly_en (Erişim Tarihi: 17.02.2025)
- European Commission (2024a). Achievements of the von der Leyen’s Commission. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/879950/7%20Migration.pdf> (Erişim Tarihi: 19.02.2025)
- European Commission (2024b). Common Implementation Plan to turn the Pact on Migration and Asylum into a reality. https://home-affairs.ec.europa.eu/news/common-implementation-plan-turn-pact-migration-and-asylum-reality-2024-06-12_en#:~:text=2%20min%20read,Common%20Implementation%20Plan%20to%20turn%20the%20Pact%20on%20Migration%20and,rules%20on%20migration%20into%20practice (Erişim Tarihi: 19.02.2025)
- European Commission (2025). Asylum, Migration and Integration Fund (2021-2027). Migration and Home Affairs. 17.01.2025. https://home-affairs.ec.europa.eu/funding/asylum-migration-and-integration-funds/asylum-migration-and-integration-fund-2021-2027_en (Erişim Tarihi: 19.02.2025)
- European Council (2017). Conclusion of European Council Meeting (19.10.2017). Official Website of European Council. <https://www.consilium.europa.eu/media/21620/19-euco-final-conclusions-en.pdf> (Erişim Tarihi: 09.02.2025)
- European Parliament (2024). Common Approach on Return Policy. European Parliamentary Research Service. Briefing. October 2024. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2024\)757604](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2024)757604) (Erişim Tarihi: 22.02.2025)
- European Parliament (2025a). Implementation of The EU Pact on Migration and Asylum. European Parliamentary Research Service. Briefing. February 2025. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/767218/EPRS_BRI\(2025\)767218_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/767218/EPRS_BRI(2025)767218_EN.pdf) (Erişim Tarihi: 19.03.2025)

- European Parliament (2025b). Planned revision of the EU Return Directive. 20.02.2025, Briefing. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2025\)769499](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2025)769499) (Erişim Tarihi: 27.02.2025)
- Eurostat (2025). Returns of Irregular Migrants- Quarterly Statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Returns_of_irregular_migrants_-_quarterly_statistics (Erişim Tarihi: 20.03.2025)
- Factsheet (2024a). Pact on Migration and Asylum: Secure External Borders. Brussels. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/878141/Secure%20external%20borders.pdf> (Erişim Tarihi: 19.02.2025)
- Factsheet (2024b). Pact on Migration and Asylum: Embedding Migration in International Partnerships. Brussels. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/878139/Embedding%20migration%20in%20international%20partnerships.pdf> (Erişim Tarihi: 19.02.2025)
- Frontex (n.d.). Monitoring of Return Operations. <https://www.frontex.europa.eu/return-and-reintegration/return-operations/monitoring-of-return-operations/> (Erişim Tarihi: 08.02.2025)
- Hammarström, E. (2024). Immigration Detention of Children in the new EU Pact on Migration and Asylum. *OpinioJuris*. <https://opiniojuris.org/2024/12/06/immigration-detention-of-children-in-the-new-eu-pact-on-migration-and-asylum/> (Erişim Tarihi: 08.01.2025)
- HRC (1999). CCPR General Comment No. 27: Article 12 (Freedom of Movement). The UN Human Rights Committee. <https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1999/en/46752> (Erişim Tarihi: 08.01.2025)
- IOM (2013). Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Hukuku No:31, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), İkinci Baskı, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim Tarihi: 08.02.2025)
- IRC (2023). What is The EU Pact on Migration and Asylum? International Rescue Committee. <https://www.rescue.org/eu/article/what-eu-pact-migration-and-asylum> (Erişim Tarihi: 18.02.2025)
- GİB (n.d.). Gönüllü, Güvenli, Onurlu ve Düzenli Geri Dönüş. TC İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı Resmi Web Sayfası. <https://www.goc.gov.tr/gonullu-geri-donus> (Erişim Tarihi: 08.01.2025)
- Giraldo, Y. (2023). Personal beliefs and risk of danger in case of return to the origin country, Paladini, L., Iglesias Vázquez, M.d.Á. (Ed.), Protection and Promotion of Freedom of Religions and Beliefs in the European Context içinde. Springer.
- Leerkes, A.ve Van Houte, M. (2020). Beyond the deportation regime: differential state interests and capacities in dealing with (non-) deportability in Europe, *Citizenship Studies*, 24(3), 319-338.
- Levinger, T. (2021). Denying the Right of Return as a Crime against Humanity, *Israel Law Review*, 54(2), 205-235.
- Liu, G. (2008). The Right to Return in China, *International Migration*, 46(1), 191-231.
- Macdonald, A. ve Porter, H. (2021). The politics of return: Understanding trajectories of displacement and the complex dynamics of 'return' in Central and East Africa, *Journal of Refugee Studies*, 33 (4), 639-662.
- Miller, D. (2020). Justifying The Right of Return, *Theoretical Inquiries in Law*, 21(2), 369-396.
- Moraru, M. (2024). The Impact of the 2024 CEAS Reform on The EU'S Return System: Amending The Return Directive Through the Backdoor. <https://eumigrationlawblog.eu/the-impact-of-the-2024-ceas-reform-on-the-eus-return-system-amending-the-return-directive-through-the-backdoor/> (Erişim Tarihi: 09.03.2025)
- Ogbujah, C. N. (2021). Equality, Equity and Justice in Resource Distribution in Nigeria, *Filosofia Theoretica*, 10(2), 127-141.
- OHCHR (n.d.). International Covenant on Civil and Political Rights. United Nations Human Rights Office of The High Commissioner Official Website. <https://www.ohchr.org/en/instrumentsmechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> (Erişim Tarihi: 08.01.2025)
- PICUM (2024). Over 50 NGOs pen eleventh-hour open letter to EU on human rights risk in Migration Pact. <https://picum.org/blog/open-letter-eu-human-rights-risks-migration-pact/> (Erişim Tarihi: 28.01.2025)
- Putri, R. W., Putri, Y. M., Ernawati, N., Havez, M., Sabatira, F. (2024). Balancing The Principles of Non-Refoulement and National Security in The Protection of Refugee Rights: A Legal and Policy Analysis of Refugee Handling in Australia, *Jurnal IUS Kajian Hukum dan Keadilan*, 12(2), 372-392.
- Rodenhäuser, T. (2023). Pushed to Breaking Point? The Prohibition of 'Constructive' or 'Disguised' Refoulement under International Law, *International Journal of Refugee Law*, 35(4), 419-440.
- UNHCR (1980). No. 18 (XXXI) Voluntary Repatriation (1980). Executive Committee 31st Session. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/578371524.pdf> (Erişim Tarihi: 08.01.2025)
- UNHCR (1985). Voluntary Repatriation. Executive Committee Meetings. 1 Agustus 1985. <https://www.unhcr.org/publications/voluntary-repatriation-0> (Erişim Tarihi: 08.01.2025)
- UNHCR (2010). Convention and Protocol Relating to The Status of Refugees. UNHCR Communications and Public Information Service, Switzerland. <https://www.unhcr.org/media/1951-refugee-convention-and-1967-protocol-relating-status-refugees> (Erişim Tarihi: 19.01.2025)
- UNHCR Georgia (n.d.). Voluntary repatriation and return. The UN Refugee Agency-Georgia Official Website. <https://help.unhcr.org/georgia/voluntary-repatriation-and-return/> (Erişim Tarihi: 08.03.2025)
- United Nations (n.d.). Universal Declaration of Human Rights. United Nations Official Website. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (Erişim Tarihi: 05.03.2025)
- United Nations (1978). The Right of Return of The Palestinian People. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-210170/> (Erişim Tarihi: 08.01.2025)
- UNRWA (n.d.). Resolution 194. United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in The Near East Official Website. <https://www.unrwa.org/content/resolution-194> (Erişim Tarihi: 15.03.2025)
- Valentine, J., Forin, R. ve Frouws, B. (2024). Mixed returns: return migration and reintegration dynamics. Briefing Paper (October 2024). Mixed Migration Center. 1-8. <https://mixedmigration.org/eight-things-we-learned-about-migrant-returns-and-reintegration/> (Erişim Tarihi: 23.02.2025)
- Wihtol de Venden, C. (2021). Can The New European Pact on Immigration and Asylum Respond the Future Migration Challenges? *Schuman Papers* No:609. Fondation Robert Schuman the Research and Studies Centre on Europe. <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0609-can-the-new-european-pact-on-immigration-and-asylum-respond-to-future-migration-challenges> (Erişim Tarihi: 19.03.2025)
- Wiles, J. L. ve Kobayashi, A. (2019). Equity, *International Encyclopedia of Human Geography*, 4, 285-290.